

O‘ZBEKISTONNING CHET DAVLATLARI BILAN BIRGALIKDA FARMATSEVTIKA TARMOQINI RIVOJLANTIRISH DASTURLARI

Iskandarov Nurmamat Samandarovich

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida farmatsevtika tarmog‘ini rivojlantirishda xorijiy davlatlar bilan amalga oshirilayotgan hamkorlik dasturlari, investitsiyaviy loyihalar va texnologik transfer jarayonlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalqaro hamkorlikning milliy farmatsevtika sanoati raqobatbardoshligini oshirishdagi o‘rni va istiqbollari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Farmatsevtika sanoati, xalqaro hamkorlik, investitsiya, texnologik transfer, sog‘liqni saqlash, innovatsiya.*

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri sifatida farmatsevtika sanoatini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Aholini sifatli va arzon dori vositalari bilan ta‘minlash, import o‘rnini bosish hamda eksport salohiyatini oshirish maqsadida xorijiy davlatlar bilan keng ko‘lamli hamkorlik dasturlari amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda davlatlararo bitimlar, qo‘shma korxonalar va ilmiy-tadqiqot loyihalari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Farmatsevtika tarmoqini rivojlantirishda xalqaro hamkorlikning ahamiyati:

Farmatsevtika sanoati zamonaviy ilm-fan, yuqori texnologiyalar va qat‘iy sifat standartlariga asoslangan strategik tarmoq hisoblanadi. Shu bois, ushbu sohaning samarali rivojlanishi xalqaro hamkorliksiz tasavvur etilmaydi. Xalqaro hamkorlik farmatsevtika mahsulotlarini ishlab chiqish, ishlab chiqarish va bozorga chiqarish jarayonlarida ilg‘or tajriba va innovatsion yondashuvlarni joriy etish imkonini beradi.

Xususan, O‘zbekiston uchun xalqaro hamkorlik farmatsevtika tarmog‘ini modernizatsiya qilish, import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport salohiyatini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Chet davlatlar bilan qo‘shma korxonalar tashkil etish orqali zamonaviy texnologiyalar, ishlab chiqarish uskunalari va boshqaruv tajribasi milliy sanoatga joriy etilmoqda.

Xalqaro hamkorlikning muhim yo‘nalishlaridan biri texnologik transfer jarayonidir. Rivojlangan davlatlarning farmatsevtika kompaniyalari bilan hamkorlik qilish natijasida GMP, GLP va GDP kabi xalqaro sifat standartlari joriy etilib, dori vositalarining xavfsizligi va samaradorligi ta‘minlanmoqda. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, xalqaro ilmiy-tadqiqot hamkorligi farmatsevtika tarmog‘ining barqaror rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Yetakchi xorijiy ilmiy markazlar va tashkilotlar, jumladan Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti bilan hamkorlik klinik tadqiqotlar, yangi dori vositalarini yaratish hamda normativ-huquqiy bazani takomillashtirishga xizmat qilmoqda.

Kadrlar salohiyatini oshirish ham xalqaro hamkorlikning muhim jihatlaridan biridir. Xorijiy davlatlarda mutaxassislarining malaka oshirishi, tajriba almashuvi va qo‘shma ta‘lim dasturlari milliy farmatsevtika sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkonini bermoqda. Bu jarayon innovatsion fikrlash va zamonaviy yondashuvlarning shakllanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston va xorijiy davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik dasturlari:

So‘nggi yillarda O‘zbekiston farmatsevtika tarmog‘ini jadallik bilan rivojlantirish maqsadida bir qator xorijiy davlatlar bilan strategik hamkorlik dasturlarini amalga oshirmoqda. Ushbu dasturlar zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, qo‘shma ishlab chiqarishlarni tashkil etish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini kengaytirish hamda mahalliy kadrlar salohiyatini oshirishga qaratilgan.

O‘zbekistonning Hindiston bilan hamkorligi farmatsevtika sohasida muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Hindiston kompaniyalari bilan qo‘shma korxonalar tashkil etilishi natijasida generik dori vositalari ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilib, ichki bozor ehtiyojlarini qondirish bilan birga eksport imkoniyatlari ham kengaymoqda. Ushbu hamkorlik texnologik transfer va ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishga xizmat qilmoqda.

Janubiy Koreya bilan amalga oshirilayotgan hamkorlik dasturlari esa yuqori texnologiyali farmatsevtika mahsulotlari, biologik faol preparatlar va tibbiy buyumlar ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan. Koreya tajribasi asosida innovatsion laboratoriyalar tashkil etilib, ishlab chiqarish jarayonlarida xalqaro sifat standartlari joriy etilmoqda.

Shuningdek, Xitoy bilan hamkorlik doirasida farmatsevtika xomashyosi yetishtirish, faol farmatsevtik ingredientlar (API) ishlab chiqarish va logistika infratuzilmasini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shma loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu hamkorlik mahalliy ishlab chiqarish zanjirini mustahkamlash va importga qaramlikni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Rossiya va Yevropa davlatlari bilan olib borilayotgan hamkorlik esa ilmiy-tadqiqot ishlari, klinik sinovlar hamda farmatsevtika mahsulotlarini sertifikatlash sohasida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu dasturlar orqali xalqaro bozorlarga chiqish uchun zarur bo‘lgan normativ va texnik talablar o‘zlashtirilmoqda.

Umuman olganda, O‘zbekiston va xorijiy davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik dasturlari farmatsevtika tarmog‘ining barqaror va innovatsion rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lib, milliy sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish hamda aholini sifatli dori vositalari bilan ta‘minlashda muhim rol o‘ynamoqda.

Texnologik transfer va innovatsion rivojlanish:

Farmatsevtika tarmog‘ining barqaror va raqobatbardosh rivojlanishi texnologik transfer va innovatsion jarayonlar bilan bevosita bog‘liqdir. Xalqaro hamkorlik doirasida amalga oshirilayotgan texnologik transfer jarayonlari zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini, ilmiy yutuqlarni va ilg‘or boshqaruv tajribasini milliy farmatsevtika sanoatiga joriy etish imkonini bermoqda.

O‘zbekiston farmatsevtika tarmog‘ida texnologik transfer, avvalo, ilg‘or xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlikda qo‘shma korxonalar tashkil etish orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu korxonalar doirasida GMP (Good Manufacturing Practice) talablariga mos ishlab chiqarish liniyalari yo‘lga qo‘yilib, dori vositalarining sifati va xavfsizligi

ta'minlanmoqda. Natijada mahalliy mahsulotlar xalqaro bozorlarda raqobatlasha olish darajasiga yetmoqda.

Innovatsion rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan biri ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D) hisoblanadi. Xorijiy ilmiy markazlar, universitetlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik yangi dori vositalari, biologik preparatlar va vaksinalarni yaratish jarayonlarini jadallashtirmoqda. Bu borada Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bilan olib borilayotgan hamkorlik klinik tadqiqotlar va normativ talablarni xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Texnologik transfer jarayonlari kadrlar salohiyatini oshirish bilan ham chambarchas bog'liq. Xorijiy mutaxassislarning ishtirokida treninglar, malaka oshirish dasturlari va ilmiy almashinuvlar tashkil etilishi mahalliy kadrlarning zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishiga xizmat qilmoqda. Bu esa innovatsion fikrlash va ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi.

Shuningdek, innovatsion rivojlanish doirasida raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va zamonaviy laboratoriya uskunalarning joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirmoqda. Bu jarayon farmatsevtika mahsulotlarini ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va mahsulot sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Hamkorlik dasturlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati:

Farmatsevtika tarmog'ini rivojlantirishga qaratilgan xalqaro hamkorlik dasturlari O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Ushbu dasturlar aholini sifatli va xavfsiz dori vositalari bilan ta'minlash, sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirish hamda milliy iqtisodiyot barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Hamkorlik dasturlari doirasida tashkil etilayotgan qo'shma farmatsevtika korxonalarini yangi ish o'rinlari yaratilishiga olib kelmoqda. Bu jarayon malakali kadrlar tayyorlash, bandlik darajasini oshirish va hududlarning ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, sanoat zonalari va farmatsevtika klasterlarida ish bilan ta'minlash imkoniyatlari kengaymoqda.

Iqtisodiy nuqtayi nazardan, xalqaro hamkorlik import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirib, tashqi bozorlarga qaramlikni kamaytiradi. Mahalliy farmatsevtika mahsulotlarining ishlab chiqarilishi natijasida davlat valyuta zaxiralari tejalib, eksport salohiyati mustahkamlanadi. Bu esa milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Hamkorlik dasturlarining ijtimoiy ahamiyati aholi salomatligini muhofaza qilish bilan chambarchas bog'liqdir. Xalqaro standartlarga mos dori vositalarining ishlab chiqarilishi davolash jarayonining samaradorligini oshirib, sog'liqni saqlash tizimi sifatini yaxshilaydi. Natijada aholining turmush sifati va umr davomiyligi oshadi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar va ilmiy yondashuvlarning joriy etilishi ilm-fan va ta'lim sohalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy-tadqiqot loyihalari, tajriba almashuvlari va qo'shma ta'lim dasturlari ilmiy salohiyatning yuksalishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonning chet davlatlari bilan hamkorlikda farmatsevtika tarmog'ini rivojlantirishga qaratilgan dasturlari milliy sog'liqni saqlash tizimi va

iqtisodiyotning strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro hamkorlik zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqot salohiyatini oshirish hamda yuqori sifatli dori vositalarini ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xorijiy davlatlar bilan amalga oshirilayotgan qo‘shma loyihalar va texnologik transfer jarayonlari farmatsevtika sanoatini modernizatsiya qilish, xalqaro sifat standartlarini joriy etish hamda mahalliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishga imkon yaratmoqda. Bu esa importga qaramlikni kamaytirish va eksport salohiyatini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Hamkorlik dasturlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, avvalo, aholini sifatli va arzon dori vositalari bilan ta‘minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda kadrlar salohiyatini oshirish orqali namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar va ilmiy ishlanmalar sog‘liqni saqlash tizimining samaradorligini oshirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Umuman olganda, xalqaro hamkorlik asosida farmatsevtika tarmog‘ini rivojlantirish O‘zbekistonning uzoq muddatli barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qilib, mamlakatni mintaqaviy va xalqaro farmatsevtika bozorida munosib o‘rin egallashiga zamin yaratadi. Ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan islohotlar va dasturlar kelgusida ham izchil davom ettirilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmatsevtika sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi.
3. Farmatsevtika tarmog‘ini rivojlantirish strategiyasi va dasturlari. – Toshkent.
4. World Health Organization (WHO).
5. Pharmaceutical Sector Development and Regulation. – Geneva, 2019.
6. OECD.
7. Innovation, Productivity and Sustainability in the Pharmaceutical Industry. – Paris, 2018.
8. Rasulov J., Karimov A.
9. Farmatsevtika sanoatini rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. – Toshkent, 2020.
10. Abdullayev B.
11. Xalqaro iqtisodiy hamkorlik va sanoatni modernizatsiya qilish masalalari. – Toshkent, 2021.
12. European Commission.
13. Good Manufacturing Practice (GMP) Guidelines for Pharmaceuticals. – Brussels, 2020.
14. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO).
15. Technology Transfer and Industrial Development. – Vienna, 2017.
16. World Bank.

17. Developing Pharmaceutical Industries in Emerging Economies. – Washington, 2021.
18. Karimova N.
19. Innovatsion rivojlanish va farmatsevtika tarmog‘i. – “Iqtisodiyot va innovatsiyalar” jurnali, 2022, №2.